

שמעתא למיקתא

מצא דס בביצה, האס מותרת באכילה

א. איסור דס ביצים. ב. מקום האוסר הביצה. ג. ביצים מספגא דארעא. ד. ביצה בת יומא. ה. הדין בימינו. ו. הדין בתערובת.

גליון קמ"ה / פר' קרח / ה'תשע"ג
קהילת "חניכי הישיבות", רמת ב'

מצא דס בביצה, האס מותרת באכילה

מבואר בחולין (טז:) דצנטווינו שלא לאכול "דס בהמה חיה ועוף", ועיי' ביצה שיש בה דס שידוע שהוא מרוקס האפרוח (דנחשב דס בשר) אסורה כל הביצה באכילה. וכן פסק השו"ע ריש סימן ס"ו. וכתב בפר"ח (סי"ק ז) דמרוקס האפרוח פירושו ממקום שמשם מתחיל להתרקס, וכשיש טפת דס במקום הזה אוסר כל הביצה. ועיי' בפמ"ג (מ"ז סי"ק א ד"ה דע).

ונחלקו הראשונים האם איסור זה הוא מה"ית או מדרבנן, דעת הרמב"ם (פ"ג אה"ת) דאם אכל ביצה עוף טהור שהתחיל האפרוח להתרקס בה מכין אותו מכת מרדות דאין בה אלא איסור דרבנן, אולם דעת הרא"ש (חולין ס"ו טז) והרשב"א (סד: ד"ה נמצא ד"ה מיהו) דאסורה מן התורה (והדבר תלוי בשתי תירוצי התוס' (חולין סד: ד"ה והוא) עינין עליו].

והכרעת השו"ע (שם ס"ו א) שהוא מה"ית, אבל בתורת הסאת (כלל טז) כתב בשם הגאון שערך דורא ועוד שהוא מדרבנן וספיקו לקולא, וכתב דסמכינו עלייהו דוקא בתערובת, וכן פסק בהגהותיו על השו"ע (טז: ד). וכן נקטו ה"ט"ז (סי"ק א) והש"ך (סי"ק ז) דלא כהמהרש"ל (הובא בט"ז סי' סו סי"ק א) נקט שיש להחמיר ולומר דס ביצים דאין. ועיי' במטה יהונתן (סי' סו על סעי' ד) שנקט אלאבא דהשו"ע דרק הדם אסור בשאר הביצה מותרת. ועיי' עוד בפר"ח (בהגהותיו שם על סעי' ד).

ב. מקום האוסר הביצה

ורבו מאוד שיטות הראשונים בבאיור מקום שהדס אוסר את הביצה, אם בחלמון או בחלבון, והאם דוק במקום הקשר שבצד החד של הביצה או בצד הכד, ועוד צדדים כמבואר הכל ב"ב"י בסימן ס"ו (ומה הוא מקום הקשר, עיי' ב"י סי' סו ד"ה ואם נמצא) שהביא שהוא זרע של תרנגול הקשר בראש הכד של ביצה ומשם יצירת האפרוח מתחלת. והבן איש חי (שנה שניה פ' טהרות סוף אות ה) ביאר דענין הקשר הוא ידוע שיש לחלבון קשר בראש, והוא דבר שנתפס מזרע הזכר וניכר לעין שרוא' שהוא מקשר יותר משאר חלבון, והוא דבר מועט קשור כמו חוטיץ, וגם בחלמון יש ג"כ קשר, והוא בדמות כתר עגול כמלאו רוחב עדשה גדולה, ולחבת הגאונים יצירת האפרוח מן החלמון, ולכן מחמירים בחלמון טפי, וכן סברת השו"ע, אך הרא"ה ורוקח ס"ל יצירת האפרוח ולחבת לכן מחמירין בחלבון טפי, עיי'. והביא הכה"ח (אות ה).

ולמעשה פסק השו"ע (שם ס"ו א) דדס שנמצא בכל מקום שהדס בחלבון אינו אוסר, אבל הנמצא בחלמון אוסר כל הביצה כולה. אולם הרמב"א (שם) כתב שמנהיגו לאסור הביצה אף כשנמצא הדס בחלבון. ובאיור ה"ט"ז (שם), הש"ך (סי"ק ח) והגר"א (אות ז) ע"פ הב"ח (שם סוף אות ה) דהיינו טעמא כי מספק מחמירין ככל השיטות [אלא דדעת המהרש"ל (פא"ט סי' קט) דהעיקר כדברי הרא"ה דבחלבון מדינא אסור ובחלמון אסור מחומרא].

ואף לבני ספרד הגאונים אחר השו"ע כתב בזבחי צדק (אות ה) דנהגנו לכל שואל לאסור לו בכל פנים כל הביצה בין בחלמון בין בחלבון. וכי"כ בבן איש חי (שנה שניה פ' טהרות אות ה). ועיי' דמ"מ בשעת הדחק או בהפסד מרובה יש לסמוך על המתירים בנמצא בחלבון חוץ לקשר ולא נתפס הדם כלל. וכן פסק הכה"ח (אות ז) ועיי' במחז"ב (שם אות ז) דבעיר חבורן נהגו דאם נמצא קורט דס עיי' החלמון, ומסירין בצמר, ואם יצא ונשאר הקורט הרך ששל החלמון שלם אוכלין הביצה, אמנם בעל נפש יחוש לעצמו להחמיר ולאסור כל שנמצא דס בביצה בכל אופן, עיי'. ועיי' בכה"ח (אות ה) שהביא דבריהם וסיים דמ"מ היכא שכבר נהגו כמנהג חבורן וכפסק השו"ע אין מוניחין אותם ורק בעל נפש יחמיר לעצמו, ונ"י דגם הבא לשאול באותו מקום שנוהגין כפסק השו"ע מודיעין לו שיש מחמירין דאפשר שיפרוש מעצמו או בעל נפש הוא, עיי'. ודמ"מ בזמנינו לפי הצדדים האלו ניתן להקל בהוה [טפ].

ג. ביצים מספגא דארעא

אולם יש לדון האם הדין כן אף בזמנינו, דהרי כבר כתב הרשב"א (תה"ק ב"ג ש"ה פט: ו) וחולין סד: ד"ה ומיהו) דביצה שיש בה דס אינה אסורה אלא כשנוצרה מזכר ונקבה, אבל ביצה שנוצרה מחמת שהתרנגולת התחממה מהארץ דהיינו "ספגא דארעא", זורק את הדם (משום מראית העין) ואוכל את השאר, עיי' ב"י ועיי' בפמ"ג (שי"ד סי"ק ה) שהטעם דלא גזרו בזה משום אטו ביצים מזכר, כמו דגורין בת יומא (כמבואר לקמן), דל"ד דהאי מטי לפעמים לרן ריקום, וספגא מארעא לא יבוא לעולם לכלל זה והדס מדרבנן, עיי'. ועיי' בבן איש חי (שנה ב' פ' טהרות סוף אות ה) דספגא מארעא דמתיר לרן ז"ל היינו נאמרים לשבוע עליהם ימים הרבה, אבל יש מחמירים שיש ישיבה עליהם גי"י מעליהם, ובכל אחת יש לחוש שמא ישיבה גי"י, עיי'.

וכתב באו"ה (כלל מ"ב אות ד בהנה) דמ"מ לשריין משהיא טעמא אא"כ הייתה התרנגולת סגורה בלול קודם העיבור, אבל בחצר חלישין משום בכל פעם בא תרנגול אצלה מ"מ לתים, וכי"כ בפר"ח (סי"ק ז), ועיי' שו"ת ו"ש פסקו פ"עוה"ש (סי' פ"א אות ה), במנחת יצחק (ח"א סי' קו אות ה) ועוד. ועינין בדרכ"ת (סי"ק ג). ועיי' בפמ"ג (או"ח סי' תקנ"ג סי"ק ז) שהביא שאם נולדה בלילה עיי"פ רוב הוי מספגא דארעא. וכן פ"עוה"ש (סי' פ"א אות ה) וכן הוא במ"ב (שם תקנ"ג סי"ק כב). וכת' במנחת יצחק (ח"א סי' קו אות ה) דא"כ אם ילדה בלילה הוי רובא להיתרא, דמיעוטא דלילה בספגא מארעא, הוי רוב כנגד מיעוטא דמיעוטא דיצאה וזוהר, ואם נמצא דס הביצה מותרת, עיי'].

ובזמנינו רוב הביצים המצויות אינן באות מזכר ונקבה אלא הם בכלל "ספגא דארעא" עיי"פ התנאים הנ"ל, וא"כ י"ל שאם מצא בהם דס זורק את הדם והשאר מותר [ואם התערב ואינו ניכר מותר כיון שהאיסור אינו אלא מחמת מראית עין].

ד. ביצה בת יומא

ובפרט דהביצים המצויים בדרך כלל הם ביצים שאינן שוהים תחת התרנגולת כלל, אלא מיד מתגלגלים לחוץ, והם בכלל ביצה "בת יומא" דיינה דאסורה מטעם "לא פלוג רבנן", שחרי לא שייך להגיע ליד ריקום אלא אחר גי"י שיושבת התרנגולת על הביצה, כמבואר בב"י (שם) בשם הל"ב פ"א סי' ע"ט (ו"ש"י) (שם סי"ק ה), וכי"כ בפמ"ג (שי"ד סי"ק ה) דזדא יומא בת יומא לא הוה אלא דרבנן, ונפ"מ להקל בספיקו בנפל ללח ואינו יודע אם יש ס' וכדו', עיי'. וכן נקטו היד יהודה (פ"ה"א סי"ק ז), הכה"ח (אות ט) והמנחת יצחק (ח"ד סי' כח אות ה). ועיי' בשו"ך (סי' פ"א אות ה) וכן הוא במ"ב (שם תקנ"ג סי"ק כב). וכת' במנחת יצחק (ח"א סי' קו אות ה) דא"כ אם ילדה בלילה הוי רובא להיתרא, דמיעוטא דלילה בספגא מארעא, הוי רוב כנגד מיעוטא דמיעוטא דיצאה וזוהר, ואם נמצא דס הביצה מותרת, עיי'].

ובזמנינו רוב הביצים המצויות אינן באות מזכר ונקבה אלא הם בכלל "ספגא דארעא" עיי"פ התנאים הנ"ל, וא"כ י"ל שאם מצא בהם דס זורק את הדם והשאר מותר [ואם התערב ואינו ניכר מותר כיון שהאיסור אינו אלא מחמת מראית עין].

ה. דין ביצים של ימינו

ולפ"יין יש דאם כמה צדדים להקל בדם ביצים על זמננו, וכן דעת הגר"ע איוערבאך שליט"א הלכה בזמנינו דרוב הביצים מספגא דארעא זורק את הדם ואוכל השאר, ושכן נראה שהיה דעת הגרי"ש אצ"ל. ובא"מ (ו"ד ח"א סי' לו) כתב דלמעשה כיון דביצה לא נחשבת טהור כלל, וכדחזינן מדברי פוסקים שהחמירו בביצה את כל השיטות (לענין מקום האוסר) את על הצד שהיא אסורה רק מדרבנן שהיה לנו ליך להקל, מה שלא מצינו זה בשאר דברים אף באיסורים דאין, לכן כיון שעכ"פ איכא מעוט דבאים מזכרים שהדס אוסר כל הביצה מן החמירי אף שאין זה מדינא, עיי' [ומ"מ לגבי הכלל שנאסר מחמת הביצה בתי' שם שאין החמירי לאסור אף בלעגל טפי כל זמן שלא ידוע דהוי שוהה באה מזכר. וכן הביא התשובות והנהגות לקמן]. ועיי' דאע"פ שם דע"פ דיש סוברים (עיי' פת"ש סי"ק ב' ודרכ"ת סי"ק ט"ו) דאין דלא שכיח דס בספגא דארעא וא"כ יש לתלות שהביצה מהמיעוט. מ"מ אין להשגיח בזה כיון שהתברר עיי' מומחים שגם בספגא דארעא מצוי דס].

ומבואר מהא"מ דאע"פ שמן הדין הביצה מותרת בכה"ג מ"מ אכתי יש מקום להחמיר בדבר. מיהו אפשר שהיה מודה להקל לגמרי בזמנינו משום הביצים אינם אלא בני יומן. אלא שבשבת הלוי (ח"ב ר"מ כב) כתב בצרוף שני דברים הנ"ל דיש סניף גדול להקל בשאלות הנולדות בדם ביצים, עיי'. וא"כ מבואר מדבריו דמ"מ לא רצה להקל לגמרי בדבר. ובתשובות והנהגות (ח"ב סי' שפד) כתב דהמנהג פשוט היום לאסור ביצה עם דם ולא לתלות שזהו ספגא דארעא. וכיון שישוד האיסור הוא רק מטעם מנהג כשיש איהו ספק במראה תולין להקל, וכן בתערובת כשיש עוד צדדין להקל תולין גם בספגא דארעא, אבל כשאין צד אחר להקל מנהגו להחמיר ואין לשנות, עיי'. ובשעת הצורך אפשר להקל דבר אף בתחלה.

ו. בתערובת

וכל זה כשהביצה בעין, אבל בתערובת דעת השו"ע (סי' סו סעי' ד) דביצים הטורפות בקערה ונמצא דס על חלמון של אחד מהם, אע"פ שזורק החלמון שעליו הדם, שאר הביצים אסורות מאחר שהן טורפות בקערה החלבון שהוא דק מתערב ביחד והכל אסור. אבל ביצים שברות יחד בקערה ולא טורפות, ונמצא דס בחלמון של אחד מהם, יקח החלמנים הכשרים כל אחד ואחד בפני עצמו והם מותרין וישאיר אותה אשר בה הדם בקערה עם דם החלבוניים ויזרקם. ודעת הרמ"א (שם) דכל זה כשידיעין שהיה הדם במקום האוסרו, אבל אם היה ספק אם היה במקום האוסרו או לא, וכן התיר התערובות הואיל ובלא"ה כל בתיי בטיל. [ועיי' עוד בזה בנשוא כל"ס]. והני מילי בתערובת מין במינו (ביצה אסורה עם ביצים מותרות), אבל בתערובת מין ואינו מינו בעינין ששים נגד הביצה האסורה, אלא דגוונא דאיכא מין במינו ואינו מינו, וכגון ביצה אסורה עם ביצים מותרות ומעורבת בעיסה, הלכה למעשה נקטינן (לענין דס ביצים) כדעת השו"ע (סי' צח סעי' א) וה"ט"ז (שם ר"ס ה) דבכה"ג אמרינן סלק את שאינו מינו כמי שאינו וכאילו אין כאן אלא תערובת מין במינו לחוד וברוב סג' [ועיי' בפמ"ג (סי' סו מ"ז סי"ק ה) שכתב דאף השי"ך שחולק עם על השו"ע דלא אמרינן סלק בכה"ג, ויודה לענין דס ביצים. אולם הבינת אדם (ח"ב סי' כב) ועיי' והפ"ש (שם סי"ק א) נקטו דזין ה' במח' השי"ך והט"ז בסימן צ"ח תלי. ובדברי מלכילא (ח"ב ר"ה טז) הסכים למ"מ דאף השי"ך יודה לענין דס ביצים, ושכן נוהגים להתרות כה"ט"ז גבי ביצה עם דס].

אלא בזמנינו הצדדים הנ"ל יש מקום להקל כשהביצה האסורה בתערובת כדלהלן. דהנה לענין ביצה בת יומא שהתבשלה לקליפתה בתוך התבשיל כתב היד יהודה (פ"ה"א סי"ק ד) הובא בדרכ"ת (סי' כא) דאם הביצה נתבשלה בקליפתה עם אינו מינו אינו אוסר, דפליטת ביצה מיה בעלמא, אלא דאם אסור מן הדין נחשב כולו בשר דשדי תיכלא בכוליה, משא"כ בביצה בת יומא, דלא נאסר רק משום לא פלוג לא מחמירין כולי האי, ועיי' דברי המ"א בסי' תמ"ז סי"ק ה' דלא פלוג לא חמיר כגוף גזירה, עיי'. ואע"פ שמדברי שאר הפוסקים שר' חילקו משמע דלא כדבריו, מ"מ בזמנינו (דמנין רוב ספגא דארעא ניגה) חזי לצרופי להקל. ואפילו כשהתערבה הביצה כולל קליפה הוי מצינו דדעת החו"א (ו"ד סי' פ"ח סי"ק א) דכיון דאין מקור ביש' להא דינח' בת יומא יש להקל בה בתערובת [ועיי'ש' דכל שהביצה שלימה ובריאה במראה וריח וניכר שאין זה מריקום הויא כביצה בת יומא ויש להקל בתערובת]. וכן נקט האג"מ (שם ס"ו לו) להקל בביצים שלנו בתערובת דרובם הם מספגא דארעא לענין התערובות אף חד בחד ואפ"י ידוע שהנמצא בה דס היא הגדולה. (וזהו דלא כהש"ב הלוי (שם) שנאסר בצ"ע בזה].

[המשך בעמוד הבא]

האם עדיף להתפלל מנחה גדולה בציבור או מנחה קטנה ביחיד

תניא [ברכות כ"ו:] איזו היא מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה, ואיזו היא מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה ולמעלה. וכתרו בה"ל תפילת מנחה [סי' ר"ל"ג] כת' - וזמנה משש שעות ומחצה ולמעלה עד הלילה.

וכתב הב"י [שם] דמדברי רבינו נראה דזמן מנחה לכתחילה הוא מרבי שעות ומחצה ולמעלה, וכן נראה מדברי תשובת הרא"ש [כלל ד' סי' ט"ז] שכתב רבינו בסיומן שאחר זה, אבל הרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות תפלה [ה"ב] כבר אמרנו שהתפלל המנחה כנגד תמיד של בין הערבים תקנו זמנה, ולפי שהיה התמיד קרב ביום כלו בתשע שעות ומחצה תקנו זמנה מתשע שעות ומחצה, והיא הנקיאת מנחה קטנה, ולפי שבערב הפסח שחל להיות בערב שבת היו שוחטין את התמיד בשש שעות ומחצה, אמרו שהמתפלל אחר שש שעות ומחצה יצא, ומשהגיע זמן זה הגיע זמן חיובה והיא הנקיאת מנחה גדולה. נראה מדבריו שיעקר תקנת זמן תפלת המנחה דלכתחילה היא מתשע שעות ומחצה ולמעלה, וזמן מנחה גדולה שאמרו להיינו לומר שאם התפלל תפלת המנחה משעה ששעה יצא ידו חובתו. וכן נראה ממה שכתב (הטור) אחר כך [סי' ר"ל"ד] שהורו הגאונים שאין ראוי להתפלל רשות אלא הגדולה וכן הדין נתון מפני שהיא כנגד דבר שאינו תדיר בכל יום.

ובהלכותיו אזיל הב"י אחר דברי הרמב"ם וכתב בשו"ע [סי' ר"ל"ג ס"א] - מי שהתפלל תפילת המנחה מאחר שש שעות ולמעלה יצא, ועיקר זמנה מתשע שעות ומחצה ולמעלה.

[ואלם הגרי"א סי"ק א] כתב דרש"י מפרש שיש לכתחילה שיר להתפלל מנחה גדולה, אלא דעיקר זמנה מוזמן מנחה קטנה, וכן דברי הטור ושאר פוסקים. וכתב בשו"ע [סי' ג' דמשמע דהגרי"א מצדד בכתובת].

והב"י (סי' ר"ל"ג ב') עיקר זמן שחיטה הוא מדאורייתא מו' שעות ומחצה, רק היו מקריבין אותו בכל יום מט' ומחצה כדי להקריב תחילה קורבנות יחיד שאסורין להקריב אחריה, ולכן עיקר זמן מנחה הוא מט' ומחצה. ומ"מ אם רוצה לאכול, מתפלל מנחה גדולה לכתחילה כמ"ש סי' ר"ב, ומכ"כ מ"י שרוצה לצאת לדרך כמו שכתבו ס"ס פ"ט.

[ובההיא דיוצא לדרך ביאר המשגיב [סי' פ"ט סי"ק ל"ח לו"ט] דאיידי בכה"ג דאין השייה ממנת ל, לא שרי דוחק ואפ"י. ויכול להתעלם משעלה עמוד הבשר דבטעם דרך אינו יכול לכונן בתפילה, בין כשהוא מהלך ברגלי, או יושב בעגלה או בספינה, ובביתו ויכול להתפלל בעמידה וע"ע שם במג"א [סי' ט"ז].

ול"ע [לדעת הרמב"ם והמחבר] בכה"ג דא"ל לו להתפלל מנחה קטנה אלא ביחידות, אולם מנחה גדולה יכול להתפלל אף במניין, האם עדיף דיתפלל מנחה גדולה עכ"פ במנין, או דעדיף דיתפלל מנחה קטנה אע"פ דמשום כך יתפלל ביחידות.

ומשמיה דהגרי"ש אבא שאול זצוק"ל [אור לציון ח"ב פ"ט סי' ט"ז] כתבו דעדיף דיתפלל מנחה קטנה אף דע"י כך יצטרך להתפלל ביחידות. ובביאוריו שם כתבו טעמא מפני דאין התפילה בציבור חיוב גמור, כלשון מין [סי' צ' ט"ז] "ישתדל אדם להתפלל בבהכנסו עם הציבור", וע"מ התפלל בציבור.

גדולה בדיעבד ע"מ להתפלל בציבור. איברא בשלמי ציבור [דני תפלה מנחה סי' ב] אע"פ דנקט דלינא כדברי השו"ע דאין לכתחילה להתפלל מנחה גדולה, והתפלל על המנחה שנהגו בכל גלילות ישראל כמה וכמה הכתמים ויראי ה' וחושבי שמו להתפלל מנחה גדולה, נגד פסק מין. מ"מ כתב דבאופן שאין יכולים להתפלל מנחה קטנה תקנת הכתמים בלחש ובחזרה, כשנתה הדקה דמי, ושירי דבריה בכה"ג מנחה גדולה. (והרי הביא דברי המג"א דמ"מ אם רוצה לאכול מתפלל מנחה גדולה לכתחילה).

ובפחת הדבר [סי' ר"ל"ג סי' א] אע"פ שחלק על השלמי ציבור והניח, וכתב דבהכ"ג דיכול להתפלל מנחה קטנה במנין, אע"פ דהיה התפילה ללא חזרת השי"ך, לא מקרי שעת הדחק, וצ"ל להתפלל מנחה קטנה. מ"מ כתב דבהכ"ג דא"ל לו להתפלל מנחה

מסקנת דדינא -

העולה לדינא, א' ביצה שיש בה דם אסורה באכילה. לדעת השו"ע דוקא אם נמצא דם בחלמון, אבל אם נמצא בחלבון מסיר את הדם (משום מראית עין) ושאר הביצה מותרת. ולדעת הרמ"א הביצה אסורה בכל אופן. ואף לפני ספרד (הנגררים אחר השו"ע) אין לחלק אלא במקום הדחק. ב' יש נהוגים שאם נמצא קורט דם ע"ג החלמון, מסירין בצמר גפן, ואם יצא ונשאר הקורט הרך שעל החלמון שלם אוכלין הביצה, אמנם בעל נפש יחוש לעצמו להחמיר ולאסור כל שנמצא דם בביצה בכל אופן. ג' ביצה שיש בה דם אינה אסורה אלא כשנוצרה מזכר ונקבה, אבל ביצה שנוצרה מתחת שהתנגלות התחממה מהארץ "ספנס דארעא", זורק את הדם (משום מראית העין) ואוכל את השאר. ד' בזמנינו רוב הביצים הם מספגת דארעא ועל כן י"א שבכל מקום שמוצא דם זורקו והשאר מותר. וי"א שבכל אופן מן הראוי להחמיר, ומי"א אף לדעתם יש להקל לענין הכשר הכלי שהתבשל בו הביצה שאינו צריך הכשר. ה' ביצה אסורה שהתערבה בביצים מותרות, דעת השו"ע שאם הם טרופות כולם אסורות. אבל אם הם שבורות יחד בקערה כל טרופות, ונמצא דם בחלמון על אחד מהם, יקח חלמוני הכשירים כל אחד ואחד בפני עצמו והם מותרין וישאיר אותה הביצה אשר בה הם היד בקערה עם שאר החלבוני וירסקם. ולדעת הרמ"א שכל זה כשידועים שיהיה דם במקום האסור, אבל אם היה ספק אם היה במקום האסור או לא, יש להתייר התערבות ובלא"ה חד בביצה בטל. ו' מה שמבואר ברמ"א הנ"ל שכל שיש רוב מספיק היינו בתערובת מין במינו (ביצה אסורה עם ביצים מותרות), אבל בתערובת מין ואינו מינו (ביצה במאכל אחר) צריך ששים נגד הביצה האסורה, אלא שבאופן שיש מין במינו ואינו מינו, כגון ביצה אסורה עם ביצים מותרות ושבורות בעיסה, הכל מותר. ז' אף לדעת המחמירים לעיל לאסור אף בזמנינו שרוב הביצים מספגת דארעא, מכל מקום מודים עם התערבה באחרת אפילו היא אחת (ואפילו היא קטנה מהאסורה), הכל מותר ואין חילוק בזה בין אם התערבו עם קליפה או ללא קליפה.

רבים המקדשים את הלבנה, האם כל או"א מברך לעצמו או אחד מברך עבור כולם

א. דין שומע כעונה וגדרו

איתא בש"ס סוכה (נח): "מנין לשומע כעונה דכתיב כל דברי הספר אשר קרא מלך יהודה, וכי יאשיהו קרא והלא שפן קראן וכו', אלא מכאן לשומע כעונה". וכן פסק השו"ע בסימן רי"ג, ועוד מקומות. ונחלקו האחרונים אם שומע כעונה הוא מטעם שליחות, או דהיא הלכה שהתחדשה דע"י שמיעה מחבירו הוי כאילו אמר בעצמו. **הפמ"ג** (פתיח ח"ג אות כח) כתב דאע"פ שיצא מוציא הוא מפני דהוי כמחויב בדבר מטעם ערבות, מי"מ עיקר שאי מוציא חבירו מטעם שליחות הוא **[ונבראש יוסף]** (מגילה ד. על תוס' ד"ה נשים) כתב שהמחויב מוציא מטעם שליחות, ואם כבר יצא מוציא מדין ערבות. והחזיק שיטתו דמשום שליחות איתנין עלה בסימן ס"ז מ"ז ס"ק ח'. וכי"כ **בקרן אורה** (ברכות פ"ג ד"ה גס במה שהארץ) מטעם שליחות איתנין עלה. וכן משמע מלשון **התרו"ה** (ח"א ס"ק קמ) שכתב באמצע תשובה על שו"ת זה "דנפקי (הציבור) בברכת התוקע המברך בשליחותו". ו**בתפא"ר** (מגילה פ"א מ"א בנות אות א) כתב שהוא מטעם זכיה או מטעם ערבות].
אולם **הארצות החיים** (סי' ח על ס"ה ארץ יהודה אות ה) תמה ע"ז דלפי סברא זו י"ל דאילם אינו יוצא בברכת האחר, דכל מידי דהוא לא מצי עביד שליח נמי לא מצי שו"א, והרי השו"ע (וי"ד סי' ט) פסק להדיא היפך זה, ועוד קשה למי"ש בברכות (ב) דקטן מברך ברכת המזון לאביו בשאכל שיעור דרבנן, והא אין שליחות לקטן, לכן נראה עיקר דמה שיוצא בברכת האחר אינו מטעם שליחות כדברי האחרונים **משום דשומע כעונה** והוא כאילו מברך בעצמו ואין חבירו מוציא כלל רק שהוא מוציא אי"ע במה ששומע הברכה, ע"כ.

אלא דיש לדחות הא דהקשה מאילם דפסק לא מצי **השו"ע** (שם) שמוציא אחרים יד"ח, דאפשר דהיינו טעמא כמי"ש **החיק"ל** (ח"א סי' מא דף א) דבדרבנן לא אמרינן כל דלא מצי עביד שליח, והוכיח כן מדברי **השו"ע** בסי' תרפ"ט (א) [ועוד אפשר לתרץ ע"פ **בעל הכפות תמרים** (יום תורה כט. ד"ה אמר ר"ה) שהטעם שיש"ן מוציא חצי עבד חצי ב"ח מתקיעת שופר אע"פ דליכא מידי דאיהו לא מצי עביד להוציא עצמו ושלוחו יוציא אותו, היינו משום **דלאו מדין שליחות גמור** איתנין עלה, כהא דאמרינן הני כהני לאו שלוחי דידן הוו אלא דרמנא דאי דדידן איך אנו יכולין לעבוד עבודה והכהנים מקריבין קרבנותינו, ע"כ].
וכמו כן הא דהקשה מהא דקטן יש לדחות ע"פ דברי **החלקת יואב** (ח"א ח"מ סי' ג' ד"ה נחזור להמיל) שהוכיח נמי **מהב"ח** (אוי"ח סי' תלד) דענין שומע כעונה הוא מטעם שליחות, וכתב שם דמי"מ קטן מוציא גדול אע"פ שאינו בר שליחות, דהא מבואר בגיטין (סה) דבדרבנן קטן נעשה שליח במילתא דאיתא בדנפשיה, ועיין **בפמ"ג** (אוי"ח סי' תלו ס"ק ח), ע"כ [והנה באמת לענין אילם כבר הסתפק **בהגהות אשר"י** (מו"ב בב"י וי"ד סי' א' ז' ד"ה ורש"י) מה דינו, וכתבו **בארצות החיים** (שם) **ובטטו"ז** (מ' רב' ס' א' סס"ג ז') דספקו הוא דהמוציא את חבירו הוי מטעם שליחות ולכן באילם כיון שהוא אינו יכול לברך דהוי בכלל מידי דלא מצי עביד שליח, אלא מצי עביד שליח, ד"לל כהונה "דלא מצי עביד לא מצי עביד שליח", היינו רק במה דמדינא לא מצי עביד, אבל במה דמדינא מצי עביד ורק מצד חסרון בגופו אינו יכול לעשות מצי עביד שליח, או דאף מכח חסרון בגופו כל שאינו יכל לעשות אינו יכול למשוך שליח, ע"כ. **והחת"ס** (אוי"ח סי' נה ד"ה ומא) הוסיף שלפי החולקים עליו (והכי קי"ל) שאפשר להוציא את האילם היינו משום דסי"ל שאין א' מוציא את חבירו מטעם שליחות, אלא משום שומע כעונה. אולם **בשאגת אריה** (סס"ו ז') ביאר דברי ההגהות הנ"ל באופן אחר].

אלא דמצינו עוד מגדולי האחרונים שנקטו כהארכא"ח דלא מטעם שליחות איתנין עלה. וביניהם **בתשובת רע"א** (מ' קמא סי' מב) דלא מצינו ענין שליחות על ברכה, ובכל ברכת מצות דמצינו דאחר יכול לברך היינו שהוא יהיה השומע ומוציאו בברכה זו **מצד שומע כעונה**, ע"כ. וכן מבואר **באבני"ז** (סי' מא אות ז'). וכן משמע **מהחזו"א** (סי' כט ס"ק א). ו**בצה צבי** (וי"ד סי' ג עמ"ח ז') כתב דאף דעיקר הוא משום דין שומע כעונה מי"מ יש בזה כעין שליחות.

ב. מצוה בו יותר מבשלוחו כשיצא ע"י אחרים
מעתה נדון ברבים העומדים לקיים מצוה התלויה בדבור, כגון קידוש על הכוס או קידוש לבנה, אם עדיף שכל או"א יברך בעצמו משום "צוה בו יותר מבשלוחו", כמבואר **בקדושין** (מא) דכי עדיף גופו במצות מקדש שכר טפי [ועי' בגליון ע' משי"כ בזה], או דלמא ברוב עם הדרת מלך עדיף [ונכר ביארנו בסי' ד' בגליון פ"ד דעיקר מצות ברוב עם הוי כשכר טפי מצוה איתא בחבירו, עי"ש]. והנה לפי הסוברים דשומע כעונה אינו מטעם שליחות, י"ל דודאי דעדיף לצאת ע"י חבירו דיש בזה משום ברוב עם הדרת מלך, אולם לפי הסוברים דשומע כעונה הוי מכח שליחות יש להסתפק בדבר האם ד"ברוב עם" עדיף מי"מצוה בו" או איפכא. ולכאורה יש להוכיח בפשיטות דעדיף ממצוה בו וכו', מהא דמבואר במס' **ברכות** (נג) דרבי העוסקים בתורה ולא ברכו על האש במצו"ש, ומספיקים לימודם ואחד מברך ככולם ומוציאם ידי חובתם, ואע"פ דצרכים לשתוק ולשמוע ברכתו ואיכא משום ביטול בית המדרש, ואי"כ היה טוב יותר שיברך כל אחד לעצמו, אפ"ה הא עדיפא משום "ברוב עם הדרת מלך". וכן פסק **השו"ע** (סי' רצא סעי' יז). וכן מצאנו **בשו"ע** (סי' ס"ה סעי' ה) דפסק דאם בו א' ג' ונתעטפים בטלית כולם מברכים, **ואם רצו א' מברך והאחרים יענו אמן**. וכת' **המ"ב** (סי' ק) דאחד מברך עבור כולם משום **ברוב עם** [והארכנו בסי' ד' בגליון פ"ה הפרטים בזה].
אלא דשוב בינותא דאע"פ דמבואר דברכות המצוות וכדו' רוב עם עדיף, מי"מ יש לחלק דשאני התם דאין הברכה עצמה מצוה, משא"כ קידוש וכדו' שהברכה עצמה מצוה י"ל דמצוה בו יותר מבשלוחו עדיף מרוב עם [ואע"פ דדעת **המהרש"א** (פסחים קב. ד"ה להדיק) **הוצ"ח** (ברכות לה. על תוס' אד"ה לפינו) דברכת הנהנין הוי מצוה, וכן מוכח **מהשבלי הקט** (סי' קסו מובא בב"י סי' רו), מ"מ **בשו"ע** (סי' קסו סעי' ט) וסעי' רט) כהמש"א דלא כהרש"א ודעימיה, וכן **בביאור הלכה** (סס"ו ס"ב ד"ה ואף לכתחילה) נקט שברכת הנהנין אינה מצוה אלא מותר, ועיין היתב **במ"ב** (סי' ר"ג ס"ק יח)].
ושוי"מ דכבר נחלקו בזה גדולי האחרונים, דדעת **העולת שבת** (סי' רעג אות ה) דיותר טוב לקדש בעצמו, ואפי' כולם מסובין על שולחן א' יקדש כל או"א בפני"ע, דמצוה בו יותר מבשלוחו, ע"כ. אולם **התוס'** **שבת** (שם ס"ק ז') כתב עליו דליתא, דהא אפי' בית המדרש מסובין משום ברוב עם הדרת מלך כמי"ש סי' רצ"ח ע"י י"ד כמי"ש ה"ה וכה"י כתי' המ"א ברסי' ק"ח ס"ק סי' ב', ולא שייך דין למצוה בו יותר מבשלוחו דכיון דקי"ל שומע כעונה מקרי, בו מוש, והעולם נהוגים לקדש כל או"א בפני"ע עסי רע"א סי' ג', ע"כ.

ועי"כ דסי"ל להעולת שבת דמשום שליחות איתנין עלה וכהפמ"ג ודעימיה כנ"ל, ומצוה בו יותר משלוחו עדיף מרוב עם, משא"כ לתוס' שבת יוצאים משום שומע כעונה ולא מטעם שליחות. ומה שקשה התוס' שבת מהבדל דעדיף רב עם כבר חילקנו לעיל בין ברכות שהם גופם מצוה כגון קידוש לבין שאר ברכות, ועתה מצאנו שכן יצא לחלק להדיא **הא"ר** (שם אות ט) ועפ"ז פסק כסברת העולת שבת. ועיין **בכה"ח** (שם אות מד) שלא הכריע בדבר.
ומעתה יש ליישב המנהג שמצינו דרבים המקדשים הלבנה כל או"א מברך לעצמו, ואין אחד מוציא את הרבים יד"ח, ואפשר דהיינו טעמא דסי"ל כהעולת שבת דסי"ל דהיכן דהברכה היא עצמה מצוה אמרינן דמצוה בו יותר מבשלוחו עדיף.
אלא דלפי מש"כ **במ"ב** בסי' רי"ג (סי' יב) שכעת המנהג שאין א' מוציא את חבירו "כמעט" בשום דבר, מפני שאין הכל בקיאין להתכון לצאת ולהוציא [עיי' **מ"ב** בסי' ח' (סי' ג)]. ליכא ראייה מהמנהג הנ"ל. ואדרבה מדברי **המ"ב** (סי' ר"ג ס"ק יז) משמע דבכל גוונא יש לצאת יד"ח ע"י אחר משום ברוב עם. וכן בסי' רצ"ז (ס"ס"ג) משמע דהמנהג לענין הבדלה שאחד מוציא הרבים יד"ח וללא העולת שבת. ודו"ק.

הלצחה בבני, חיי ומזוני של התורם ומשפחתו

© הערות ותורות בטל 02-571-3932 - בין השעות 20:15 - 19:45

קטנה אלא ביחיד, מקרי שעת הדחק, ויתפלל מנחה גדולה במנין ולא מנחה קטנה ביחיד. והנהוגים כן נראה פשוט דשפיר עבדי אפי' לדעת הרמב"ם. עכ"ד.

וכ"כ הגר"ח פלא"ג בספרו רוח חיים [אוי"ח סי' רל"ג] דבערב שבת הם מתפללים מנחה גדולה בשביל למצוא מנין עשרי"ב (משא"כ בשאר הימים). (ובספרו כף החיים סי' י"ט) כתב דאין להתפלל מנחה גדולה כי אם על צד הדחק כגון שרועה לצאת לאכול, לכ"כ מה"ש הנב"א והשלמי ציבור.

וגדולה מואת כתב המאמר מודר"כ (סי' רל"ג ס"ק ב) - אמנם מנהגנו הוא ע"פ דברי הרמב"ם ז"ל דבכל הימים בבהכ"ס מתפללים מנחה מט' שעות ומחצה ולמעלה, אלא שבבית החתן ובבית האבל מתפללים קודם זה הזמן, וי"ל שנהנה להקל בזה משום דאם ימתינו אח"כ לא ימצאו מנין בקלות שכולם הולכים להתפלל בבהכ"ס, וסמכו בזה על הטור והרא"ש ז"ל ועוד והוי כעין שעת הדחק, ושעת הדחק כדיעבד דמי, ואצ"ל דאם רוצה לצאת לדרך דיש לו להתפלל מנחה מו' שעות ומחצה ולמעלה, וזה פשוט.

וכ"כ המשנ"ב (ס"ק א) - ועכ"פ אם רוצה לאכול או לצאת לדרך, או שעתה יוכל להתפלל עם הציבור, ואם ימתין על מנחה קטנה לא יהיה לו מנין, לכ"כ ע"י מלך להתפלל לכתחילה משש שעות ומחצה ולמעלה.

וצי"ן בשה"צ (ס"ק ה) לדברי המאמר מודר"כ הנזכרים. וכתב עוד דכן מוכח בסי' רל"ה ס"א דמשום תפילה בציבור התייר לו לקרוא אח"כ ק"ש בלא ברכות, ואף אם נחמיר שם כדעת המעשה רב, מספגת דבזה מותר לכ"כ.

וע"ע בערוך השולחן [סעיף י"א ר"ב] דכתב לבאר לשון הרמב"ם "דהמתפלל מאחר שש שעות ומחצה יצא, ומשהגיע זמן זה הגיע זמן חובה, וזו היא הנקראת מנחה גדולה" - דהעיקר הוא מנחה קטנה מפני שרוב השנה היה התמיד קרב בזמן זה, וכדיעבד אם התפלל מנחה גדולה יצא, וזה שאומר

משהגיע זמן זה הגיע זמן חובה, אין כוונתו שחובה להתפלל אלא כוונתו שאסור לפסוק באכילה ותספורות ומרחץ ובורסקי ודין עד שיתפלל, דכן הוא שיטתו (וכן דעת המחבר בסי' רל"ב ס"א). ולפי"ז אף לכתחילה יכול להתפלל מנחה גדולה כשצריך לה כגון שרועה לאכול וכיוצא"ב, ואין זה לכתחילה ודיעבד שבכל הדברים דלכתחילה אסור, וכאן אינו כן, אלא כלומר דאם אין לו איזה דבר שטוב לו יותר מנחה גדולה טוב שיתפלל יותר מנחה קטנה, אבל אם יש לו איזה סיבה קלה יתפלל לכתחילה מנחה גדולה. ולכן אצלינו המנהג בימי הסליחות שיש מתענים עד חצי היום ומתפללים מנחה גדולה. עכ"ל.

איכא מדבר פוסקי ספרד הנ"ל משמע דלא ס"ל בביאור דברי הרמב"ם כדבריו, אלא דרק בשעת הדחק שרי להתפלל מנחה גדולה.

אלא דפוסקי אשכנז לא הכריעו לדינא דוקא כדברי הרמב"ם, והמשנ"ב (ס"ק א) הביא אף דעת הראשונים דס"ל דזמן מנחה לכתחילה משש שעות ומחצה. וכתב בשה"צ (ס"ק ג) דבביאור הגר"א משמע דמצדד כמותם.

ובזה הוסיף לבאר הערוך השולחן הנזכר הא דנהגו בימי הסליחות להתפלל מנחה גדולה, דמלשון הרא"ש והטור משמע דהעיקר לכתחילה הוא מנחה גדולה, וראה עוד לאחד מן הקדמונים שזהויר להתפלל דוקא מנחה גדולה, ע"ש.

[נכתב ע"י הרב ש. פ. שליט"א]

פניני מוסר

עניני שבת קדש - והחכמה לשבת (ח)

חשיבות החכמה לשבת ע"י שיח מש"ש - "אצל החסידים יש יחידות וקפידה מיוחדת לישון קצת בערב שבת. ובשם **חז"י אהרן מקרלין** זיע"א אמרו, מי שאינו ישן בערב שבת, בליה אובד חוה"ה ודע"ש" - **אחדות שבת** ו**חלל חיים** אין זו סודת שבת.

וזמון הפשוט. הנה בערב פסח משתדלים הרוב לישון לפחות מעט בעתהים כדי שלא להירדם בבלי חסד, וכן בערב שבועות, וזה מפני שבטעם האדם עובד ביום ובלילה הוא זמן מנחתו... אבל כאשר מוזמן שדוקא בלילה צריך הוא לעשות משימה חשובה ועבודה קשה או חופך הוא את חסדו, שמשתדל לישון ביום כדי שיכול לעמוד על משרתו בלילה ולעשות עבודתו בשלמותו.

זה ומתקן כאשר מגיע ערב שבת, אם ראה הוא את סודת בלילה כמשימה חשובה וזמן ליליה ולחשת מעלות בקדושתו... ומביא"ל כי ליום דרוך הוא לקראת הלילה, ומכין עצמו בשבת, כדי שלא יחזק ראשו כח עליו ויפגעו מחשבת הגלות שקדושת הזמן מביאה איתה.

אבל אם ראה הוא את ליל שבת... אם נחם אחרי שבע קשה של בעל חיים, וזה זמן לאכול סעודה רשנה, ושירם קצת ומירות, ואף מדברים קצת בדברי תורה... כל זה אינו מאגיץ גדול ואינו מצריך הכנה רבה... אנה"ל אין זו אירחות ערב של חול, אלא של שבת וקדושה, אבל עבודה של סעודת שבת מבוין הנוון אין כאן. "והגר"ש פנקס זצ"ל, שבת מלכתא עמ' (פ)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"